

KADA I KAKO OTPISATI BAŠTINSKU GRAĐU

DUBRAVKA DUJMOVIĆ

Sveučilišna knjižnica u Splitu

dubravka@svkst.hr

Pitanje otpisa knjižnične građe često u knjižničara izaziva nelagodu i zbunjenost. Smatraju da je riječ o ozbiljnoj odluci čiji sadržaj predlažu uglavnom sami, premda mehanizam otpisa građe nudi više kontrolnih uporišta, od legislative, preko komisije za otpis građe u lokalnoj knjižnici do najviše razine – komisije za tu vrstu poslova u županijskoj matičnoj knjižnici i u NSK u Zagrebu. Otpisom građe postaje vidljivo da je knjiga uništena, nevracena, otuđena iz fonda.¹ Čak i kada je izdvajanje iz fonda, a potom i otpis građe dio procesa dinamiziranja i osuvremenjivanja zbirke, knjižničar se teško suočava s odlukom

¹ Pejić, Ilija. Revizija i otpis – knjižnični program Metel. Dostupno na: http://www.knjiznicari.hr/UDK02/index.php/Revizija_i_otpis_u_programu_Metel_Win_-_Ilija_Peji%C4%87 (preuzeto 28. siječnja 2011.). Čelić-Tica, Veronika; Svjetlana Premilovac. Revizija i otpis knjižničnog fonda u školskim knjižnicama. Dostupno na: www.nsk.hr/UserFiles/File/otpis_i_revizija.ppt (preuzeto 20. listopada 2011.). Leščić, Jelica. Smjernice za izradu popisa otpisane građe: nacrt. Dostupno na: <http://www.nsk.hr/%5CUserFiles%5CFile%5Cnacrt%20smjernica.pdf> (preuzeto 22. studenog 2011.). Kamber-Kontić, Dorotea. Otpis i revizija knjižnične građe. Dostupno na: www.knjiznicari.hr/.../Otpis_i_revizija_knjižnične_građe_-_Doroteja (preuzeto 2. siječnja 2012.).

da je knjiga postala nepotrebna, ako ni zbog čega drugoga, onda zbog povijesti stvaranja i razvijanja zbirke, truda koji je uložio u nabavu pojedine publikacije, stručno je obradio te svjedočio o njezinoj aktualnosti i vrijednosti unutar pojedine struke.

Posebno je pitanje otpis knjižne građe koja ima svojstvo kulturnog dobra. O takvoj vrsti otpisa legislativa je neprecizna i takvu mogućnost izrijekom nigdje ne predviđa. Istodobno, u praksi se stalno nailazi na toliko oštećene ili kontaminirane primjerke baštinske građe da ih nije moguće restaurirati, pohraniti s ostalom, srodnom građom i opet se njima koristiti. Pojedini primjerci knjižne građe koja ima obilježja kulturnog dobra u posjedu su knjižnica koje po svojoj ulozi ne trebaju takve sadržaje ni takvu građu u svome fondu. Njihovo postojanje u fondu stvara knjižničarima teškoće zbog dodatne brige i zaštite koju, prema zakonskim propisima, moraju voditi o takvim publikacijama.

U Pravilniku o reviziji i otpisu knjižnične građe (NN 21/02) nema ni jedne jedine rečenice o otpisu baštinske građe. Tek se u članku 1., stavku 2. navodi: „Odredbe ovoga Pravilnika o otpisu knjižnične građe ne primjenjuju se na knjižničnu građu iz članka 45. stavka 2. Zakona o knjižnicama.”

Ni Zakon o knjižnicama (NN 105/97, 5/98, 104/00) ne navodi mogućnost otpisa knjižnične građe koja ima svojstvo kulturnoga dobra. Naprotiv, u članku 45., stavku 1. stoji: „Knjižnice su dužne poduzimati mjere za zaštitu i čuvanje knjižnične građe prema pravilniku o zaštiti knjižnične građe, što ga na prijedlog Hrvatskoga knjižničnog vijeća donosi ministar kulture“, a u istom članku, u stavku 2., piše: „Na jedinstvene i rijetke

primjerke knjiga, zbirke knjiga, rukopise i drugu knjižničnu građu koja ima obilježja kulturnog dobra, odnosno koja je od posebnog značenja ili vrijednosti, primjenjuju se i propisi o zaštiti kulturnih dobara te se ta građa može koristiti samo pod posebnim uvjetima.“ U spomenutom Pravilniku o zaštiti knjižnične građe (NN 52/05), u članku 1., stavku 2. piše kako se „...uređuje postupak popisivanja i vrednovanja građe za koju se predmnijeva da ima svojstvo kulturnoga dobra ili za koju je doneseno rješenje o preventivnoj zaštiti, odnosno rješenje o utvrđivanju svojstva kulturnoga dobra (u daljnjem tekstu: zaštićena građa), uvjeti i način korištenja, stručnog održavanja te zaštite i očuvanja te građe, sukladno odredbama Zakona o zaštiti i očuvanju kulturnih dobara“. I doista, u jedanaest članaka toga pravilnika, u poglavlju Način opremanja knjižnične građe, u članku 14. te u poglavljima Popisivanje i evidentiranje zaštićene građe (članci 19. - 21.) i Postupanje sa zaštićenom građom i način korištenja (članci 22. - 29.), precizno su razrađene mjere zaštite i građe koja ima svojstvo kulturnoga dobra, ali se pitanje otpisa takve građe nigdje ne spominje. U poglavlju Popisivanje i evidentiranje zaštićene građe, u članku 19., ističe se ovo: „Na knjižničnu građu koja ima svojstvo kulturnoga dobra ili za koju se predmnijeva da ima svojstvo kulturnoga dobra (zaštićena građa) primjenjuje se Zakon o zaštiti i očuvanju kulturnih dobara, bez obzira na mjesto pohrane i vlasništvo građe.“

Zakon o zaštiti i očuvanju kulturnih dobara (NN 66/99, 151/03, 157/03, 100/04, 87/09, 88/10) opširnije regulira ponašanje prema građi s obilježjima kulturnog dobra. Kao moguće kulturno dobro

knjižnična se građa eksplicitno spominje u drugom poglavlju – Vrste kulturnih dobara, u Pokretnim kulturnim dobrima, u članku 8., stavku 1., kao zbirka „...predmeta u muzejima, galerijama, knjižnicama i drugim ustanovama, kao i u drugim pravnim osobama te državnim i upravnim tijelima uključujući i kod fizičkih osoba“. Nalazimo je, empirijski, i u stavku 2. istog članka Zakona, unutar skupine „crkveni inventar i predmeti“, te u stavku 3. i 4. članka 8., u kojemu su imenovana kulturna dobra – arhivska građa, zapisi, dokumenti, pisma i rukopisi te filmovi prepoznati kao građa koja se čuva i u fondovima knjižnica. U stavku 8. članka 8. kao kulturno dobro izrijeком su navedene „...stare i rijetke knjige, novac, vrijednosni papiri, poštanske marke i druge tiskovine“, pa knjižnice i u tom stavku jasno prepoznaju dio sadržaja svojih fondova.

U Zakonu o zaštiti i očuvanju kulturnih dobara ne nalazimo pojmove inkunabula, kodeks, rukopisna knjiga, atlas, stare zemljopisne karte, novine, grafički listovi, kao ni pojmove za ostalu građu koja se čuva u režimu posebnih uvjeta, na odjelima specijalnih zbirki i često je registrirana kao kulturno dobro. U tom zakonu riječ *knjiga*, u smislu pojma knjige u knjižnici ili stare i rijetke knjige, spominje se samo jedanput, u članku 8., stavku 8., pa se o njezinoj identifikaciji i zaštiti u spomenutom zakonu traži uporište i unutar višeg pojma *pokretno kulturno dobro*. Riječ *knjižnica* u Zakonu se spominje sedam puta (u člancima 8., 77., 84., 94., 97., 98., 104.), pa se odredbe vezane za pokretno kulturno dobro razmatraju unutar pojma knjižnice.

Vodeći se načelom dobre prakse, u skladu s tekućim zakonskim propisima u

knjižničarstvu, i Sveučilišna knjižnica u Splitu,² od samog osnutka 1903. g. brinula se o svim svojim zbirka, a s posebnim marom o onima za koje se znalo ili pretpostavljalo da imaju obilježja kulturnog dobra.

Knjižnici nije uvijek bilo lako zaštititi svoja dobra. Katkad su zahtjevi za ustupanjem knjižnih kulturnih dobara bili samo bezazleni, konstruktivni prijedlozi kolega, a katkad jasni i nimalo bezazleni zahtjevi vlasti. Možemo se prisjetiti Sveučilišnoj knjižnici u Splitu 1993. g. upućenog prijedloga jednog muzeja da razmijene duplikate knjiga koje imaju obilježja kulturnog dobra, odnosno baštinske knjige. Uvođenjem novih rijetkosti u svoje fondove obje bi ustanove obogatile svoje zbirke. Ipak, Sveučilišna je knjižnica odbila zanimljiv, kolegijalni prijedlog jer za nj nije našla uporište u legislativi. Ponudu jednoga znanstvenoistraživačkog centra, upućenu Sveučilišnoj knjižnici 1997. g., radi ustupanja starih i rijetkih knjiga znamenitoga hrvatskog književnika iz 15. st., Knjižnica je bez dvojbe odbila ne nalazeći u njemu ni vlastitoga interesa, ni uporišta u legislativi. Dapače, smatrala je da bi time oštetila Knjižnicu i prekršila nekoliko zakona.

Mnogo je teže bilo odbiti istovrsne prijedloge kada su ih Knjižnici upućivala tijela vlasti. Tako je u svibnju 1947. Ministarstvo ribarstva NR Hrvatske zatražilo da joj se preda rukopis Ricarda D'Erca (1813. – 1871.), tadašnjeg inspektora u

središnjoj Pomorskoj upravi u Trstu. Riječ je o jedanaest u 19. st. rukom ispisanih bilježnica na talijanskom jeziku, ilustriranih akvarelima s motivima ribarskih alata, načina lovljenja ribe uz pomoć različitih vrsta mreža te ribarskih brodova. Knjižnica je odbila zahtjev Ministarstva pa se rukopisi i danas nalaze u njezinu fondu. Dio tih rukopisa Jadranski je institut JAZU 1973. preveo i objavio pod naslovom *O ribolovu na istočnom Jadranu*, ali bez D'Ercovih zanimljivih akvarela.

U rujnu 1947. Ministarstvo prosvjete NR Hrvatske, posredovanjem Oblasnog NO-a za Dalmaciju, u dopisu br. 8883/47, zatražilo je od tadašnje Gradske biblioteke da Seminaru za romansku filologiju Filozofskog fakulteta u Zagrebu preda djela katalonskih klasika. Knjižnica je prvi zahtjev odbila opravdavajući se da ih je već prodala odnosno ustupila drugim ustanovama. Uslijedio je novi zahtjev Ministarstva, u kojemu je istaknuto da ono može raspolagati knjigama Gradske biblioteke, koja uz to dobiva i obvezni primjerak.³ Nakon dugotrajne i oštre prepiske knjige su vjerojatno predane Filozofskom fakultetu.

Iako je štitila svoje najvrednije zbirke, nakon Drugoga svjetskog rata, u poletu stvaranja novih kulturnih i obrazovnih ustanova, Sveučilišna knjižnica u Splitu, tadašnja Gradska biblioteka, ipak se odrekla dijela fonda pomažući time osnivanje novih knjižnica. Još u ožujku 1945. tek utemeljena Viša pedagoška škola zatražila je duplikate stručnih pu-

² Današnja Sveučilišna knjižnica utemeljena je 1903. g. kao Gradska biblioteka. Taj je naziv nosila do 1962., kada je postala Naučna biblioteka u Splitu. Od 1992. zove se Sveučilišna knjižnica u Splitu.

³ Dujmović, Dubravka. *Javna djelatnost knjižnice od osnutka do danas*. U: <Sto> 100 godina Sveučilišne knjižnice u Splitu. Split: Sveučilišna knjižnica, 2004., str. 25-53.

2. list 30/46

Ugovor između Gradske Biblioteke i Gradskog muzeja

Budući da narodna vlast Gradski N.O. Prosvjetni odjel kani da otvori Gradski muzej kao javnu i samostalnu ustanovu, Gradska biblioteka privremeno ustupa niz dole naznačenih knjiga Gradskom da bi ovaj u početku svoga rada, ne raspoloživi još s dovoljnim brojem predmeta za ilustraciju stano- vitihih perioda historije grada Splita, mogao da se posluži spomenutim knjigama kao s predmetima. Uslovi ovog privremenog ustupanja jesu sljedeće oba- veze:

- 1/ Gradski muzej se obavezuje da bezprijevorno čuva ustupljene knjige.
- 2/ Da ih drži u vitrini na kojoj će biti napisano "Vlasništvo Gradske Biblioteke"
- 3/ Da ih stavi na raspoloženju Gradskoj Biblioteci kada joj ustre- ba u njezinom radu.
- 4/ Da se istim knjigama eksterno ne služi niko bez znanja Uprave ili bibliotekara Gradske Biblioteke.
- 5/ Rukovodilac Gradske Biblioteke može da iste knjige pozvuje natrag u prostorije Gradske Biblioteke kao odgovoran drug za njezinu izovinu, kada za to nadje shodno vrijeme ili se uvjeri o neizvršavanju ovih obaveza.

Evo privremeno ustupljenih knjiga:

- 1/ Santini: 19 crteža, 1 diploma, 1 list univerzuma Farrarum Orbis.
- 2/ Nomina archiepiscoporum,
- 3/ Libro d'oro/ s publikacijom Alsčevića/
- 4/ Statute di Spalato
- 5/ Muzički rječnik J. Bajamontija.
- 6/ Maruli: Spalantensis doctorum Factorumque memorabilium,
- 7/ Evangelistarum Marci Maruli,
- 8/ Maruli De humanitate et gloria Christi
- 9/ Maruli Sechs Bücher Von gedechtniss würdigen Reden und Thatten,
- 10/ Maruli Circa l'istituzione del buono et beato vivere.
- 11/ Maruli Quinquaginta parabola,
- 12/ Maruli Bene viventi instituta typo,
- 13/ Viaggio da Venetia a Constantinopoli da Rosaccio,
- 14/ Adam Ruins of the Dioclezian p.
- 15/ Osam dokumenata od kojih dva fragmenta o Antunu Cindro.

Za Gradsku Biblioteku potpisuje Vučetić Šime, sadašnji rukovo- dilac, za Gradski muzej potpisuje sadašnji kustos Gradskog muzeja Marko Urođić.

Split, 4 siječnja 1946.

*Primalac:
Šime Vučetić
Mr. S. Urođić Biblioteka*

*Primalac
Marko Urođić
Kustos Gr. muzeja*

blikacija. Dio svoje građe Sveučilišna je knjižnica 1948. g. ustupila i današnjoj Znanstvenoj knjižnici u Zadru prilikom popunjavanja njezina fonda hrvatskim knjigama. Svojim darovima pomogla je i pri formiranju Posudbene biblioteke u Splitu 1950. g.

Sveučilišna knjižnica u Splitu imala je specifičnu ulogu i pri osnivanju splitsko- ga Prirodoslovnog muzeja, Gradskog muzeja te Povijesnog arhiva. Svima je,

počevši od 1924. g. s Prirodoslovnim muzejom, predala pripadajuće predmet- ne zbirke koje su, zaslugom utemeljitelja Knjižnice Dušana Mangera, od osnutka 1903. prikupljane i čuvane u Knjižnici.⁴ Kada je 1945. otvoren današnji Muzej

⁴ Morović, Hrvoje. Izbor iz djela. Split: Knji- ževni krug, 1988., str. 176-180. Morović, Hrvoje: Dušan Mangjer. *Kulturna baština* 3(1975)3-4, str. 50-51.

grada Splita, Sveučilišna knjižnica u Splitu pomogla je u stvaranju njegova fundusa predajući mu, osim zbirke umjetničkih predmeta, i zbirku knjižnične građe. Dana 4. siječnja 1946. sklopljen je „ugovor između Gradske Biblioteke i Gradskog muzeja“ kojim se „...privremeno ustupa niz dole naznačenih knjiga Gradskom <muzeju>...”. Potpisali su ga tadašnji direktor Gradske biblioteke, književnik Šime Vučetić kao „predavalac“ i kustos Gradskog muzeja Marko Uvodić, također književnik, kao „primalac“.

Navedeni su i uvjeti pod kojima se knjige posuđuju: „1. Gradski muzej se obavezuje da bezprijekorno čuva ustupljene knjige. 2. Da ih drži u vitrini na kojoj će biti napisano, Vlasništvo Gradska Biblioteka⁴. 3. Da ih stavi na raspoloženje Gradskoj Biblioteci kada joj ustreba u njezinom radu. 4. Da se istim knjigama eksterno ne služi niko bez znanja Uprave ili bibliotekara Gradske Biblioteke. 5. Rukovodilac Gradske Biblioteke može da iste knjige povuče natrag u prostorije Gradske Biblioteke kao odgovoran drug za njezinu imovinu, kada za to nadje shodno vrijeme ili se uvjeri o neizvršavanju ovih obaveza.“

U ugovoru je zbirno navedena građa privremeno ustupljena Muzeju: „1. Santini: 19 crteža, 1 diploma, 1 list univerzum Ferrarum Orbis, 2. Nomina arhiepiscoporum, 3. Libro d' oro (s publikacijom Alačevića), 4. Statuto di Spalato, 5. Muzički rječnik J. Bajamontija, 6. Maruli: Spalantensis dictorum Factorumgue memorabilum, 7. Evangelistarium Marci Maruli, 8. Maruli De humanitate et gloria Christi, 9. Maruli Sechs Bucher Von gedechtniss wurdigen Reden und Thatten, 10. Maruli Circa l'instituzione del buono et beato vivere, 11. Maruli Quiquan-

quinta parabola, 12. Maruli Bene viventi instituta typo, 13. Viaggio da Venetia u Constantinopoli da Rosaccio, 14. Adam Ruins of the Dioclezian p. 15. Osam dokumenata od kojih dva fragmenta o Antunu Cindro.“

U ugovoru između dviju ustanova vidljive su manjkavosti vezane za odredbe o posudbi. Nije određen vremenski rok posudbe niti su navedene mjere zaštite i uvjeti čuvanja građe, kao ni postupci koje Muzej mora poduzeti ako se knjige oštete. U ugovoru ima i sadržajnih nepreciznosti, poput one o čuvanju knjiga („...da besprijekorno čuva”), ili o roku njihova vraćanja („...kada za to nađe shodno vrijeme”).

Današnji Zakon o obveznim odnosima (NN 35/05, 41/08), u odsjeku 6. *Ugovori o posudbi*, u članku 509., navodi da „ugovor o posudbi nastaje kad posuditelj preda posudovniku određenu stvar na besplatnu uporabu, a ovaj se obveže vratiti je nakon uporabe“. U članku 515. istoga zakona precizira se odnos „posudovnika“ i „posuditelja“: „1) Posudovnik je dužan vratiti stvar posuditelju po isteku ugovorenog vremena. 2) Ako vrijeme uporabe nije ugovoreno, ali je određena svrha uporabe, posudovnik je dužan vratiti stvar odmah nakon što ostvari ugovorenu svrhu ili kad protekne vrijeme u kojem je tu svrhu mogao ostvariti. 3) Ako nije ugovoreno niti trajanje niti svrha uporabe (izmoljena posudba), posudovnik je dužan vratiti posuđenu stvar čim to posuditelj zatraži. 4) Posudovnik nije dužan vratiti posuđenu stvar prije isteka utvrđenog vremena, osim ako bi stvar, zbog nepredviđenih okolnosti, bila hitno potrebna posuditelju.“

Pozivajući se na odredbe navedenog zakona, današnja Sveučilišna knjižnica u Splitu i knjižnica Muzeja grada Splita,

sljednici dviju ustanova, mogu i raskinuti ugovor sklopljen 1946. To im omogućuje i točka 5. ugovora između Gradske biblioteke i Gradskog muzeja o pravu „rukovodilaca“ Gradske biblioteke da povuče knjige natrag u knjižnicu. To mogu uraditi i na temelju točke 3. ugovora, u kojoj se spominje stavljanje na „raspoloženje“ Gradskoj Biblioteci knjiga „...kada joj ureba u njezinom radu“.

Ugovor s „ustupljenom građom“ spominje i Deša Dijana u obljetničkoj monografiji Muzeja. Već u sljedećoj rečenici svoga teksta „ustupljenu građu“ naziva „darom“ i navodi kako je u dokumentu „Primopredaja“ (MGS, Arhiv 1/XI-5) napisano da je Dioklecijanovu palaču G. Niemana, odmah nakon primitka Muzej posudio Građevinskom odjelu GNO-a radi izrade dokumentacije potrebne za konzervatorsku obnovu Srebrnih vrata Dioklecijanove palače.⁵ Zabilježena je i time priznata „potposudba“ Muzeja grada Splita, postupak za koji je, prema članku 513. današnjeg Zakona o obveznim odnosima, potreban pristanak posuditelja. Ako posuditelj stvar „...bez pristanka posuditelja, prepušta trećemu na uporabu“, prema članku 517. istoga zakona, to je povod za raskid ugovora.

Godine 2010. objavljena je publikacija *Zbirka starih i rijetkih knjiga Muzeja grada Splita*. Katalog publikacije izradili su knjižničari Sveučilišne knjižnice

u Splitu. Potaknuto objavljivanjem knjige, nakon 63 godine u Sveučilišnoj je knjižnici postavljeno neformalno pitanje vlasništva knjiga i rukopisa. Nametnulo se pitanje je li tiskanjem kataloga, s prvi put objavljenom novom muzejskom signaturom jedne Marulićeve knjige, dovršen proces muzealizacije nemuzealne/nemuzeabilne⁶ građe, započet 1946. g. rečenicom iz ugovora o razlozima posudbe knjižne građe Muzeju: „...za ilustraciju stanovitih perioda historije grada Splita...“, gdje će se „...poslužiti spomenutim knjigama kao s predmetima“. Također je postalo upitno i je li s rastom i obogaćenjem muzejskog fundusa drugim, srodnim sadržajima „ilustracija perioda knjigom“ prestala.

Odgovor na ta pitanja zahtijeva prethodnu identifikaciju vlasništva knjiga i rukopisa iz ugovora. Treba utvrditi imaju li knjige i rukopisi iz ugovora pečat vlasništva tadašnje Gradske biblioteke, jesu li bile uvedene u inventarnu knjigu tadašnje Gradske biblioteke i jesu li (bile) u katalogu tadašnje Gradske biblioteke.

Danas su u stalnom postavu Muzeja grada Splita u vitrinama izloženi rukopisi *Libro d'oro*, zapisnici općinskih sjednica od 1420. do 1797. g. (sign. R-4), Statuto di Spalato iz 1395. (sign. R-2) te *Glazbeni rječnik* Julija Bajamontija s kraja 18. st. (sign. R-8). Kako je rijetkost da se stariji rukopisi pojavljuju u kopijama, nepobitno se može utvrditi da su to oni rukopisi s popisa knjiga u vlasništvu Gradske biblioteke koji su privremeno, prema ugovoru, 1946. g. ustupljeni Gradskome muzeju.

⁵ Diana, Deša. *Muzej grada Splita: (biografija – uz 50 obljetnicu samostalnog djelovanja)*. Split: Muzej grada Splita, 1997., str. 19.

Ugovor je pohranjen i u muzeju. Vidjeti: MGS, Arhiv 1/XI-4. U monografiji su, kao ilustracija fonda, objavljene i fotografije rukopisa Statuta grada Splita iz 1395. g. i rukopisa *Libro d'oro*, zapravo, zapisnika općinskih sjednica od 1420. do 1797. g.

⁶ Maroević, Ivo. *Uvod u muzeologiju*. Zagreb: Zavod za informacijske studije Odsjeka za informacijske znanosti, Filozofski fakultet Sveučilišta u Zagrebu, 1993

U stalnom su postavu Muzeja grada Splita i neke od knjiga koje prema naslovima i autorima odgovaraju onima s popisa. To je *Maruli circa l'instituzione del buono et beato vivere*, tj. *Opera di Marco Marvlo da Spalato Circa l'institvtione del buono e beato vivere*, tiskana u Veneciji 1565. (sign. R-1). Primjerak istoga naslova, ali noviji, iz 1597. g., postoji u Sveučilišnoj knjižnici. Tu je i *Spalatensis dictorum Factorumgue memorabilium*, tj. *M. Maruli spatensis Dictorum factorumque memorabilium*, koja je tiskana u Antwerpenu 1577. (sign. R-6). U Sveučilišnoj knjižnici čuvaju se dvije novije knjige istoga naslova, jedna iz 1584., a druga iz 1593. g. Treća knjiga s popisa, i danas u postavu Muzeja, jest *Viaggio da Venetia a Constantinopoli* Giuseppea Rosaccija, tiskana u Veneciji 1598. (sign. R-10). Knjige tog naslova nema u Sveučilišnoj knjižnici.

Hrvoje Morović, najbolji poznavatelj fonda Knjižnice, nabrajajući rijetkosti u članku *Gradska biblioteka u Splitu*, ne spominje nijedno djelo s popisa u ugovoru. Štoviše, uz ime Marka Marulića navodi „...da treba spomenuti izdanja djela splitskog humaniste i hrvatskog pjesnika...“ koja se čuvaju u knjižnici, ali ne piše koja su to djela.⁷ U katalogu izdanja Sveučilišne knjižnice s naslovom *Knjige tiskane u XVI stoljeću* popisano je čak 12 Marulićevih knjiga koje naslovima odgovaraju onima iz ugovora, a u katalogu istoga izdavača, naslovljenome *Knjige tiskane u XVII stoljeću*, ne spominje se nijedna. Ni Marulićeve knjige u mrežnom katalogu Sveučilišne knjižnice, iako naslovima odgovaraju nekim knjigama s popisa, ne otkrivaju dodatne pod-

tke. U publikaciji *Zbirka starih i rijetkih knjiga Muzeja grada Splita* upisane su dvije Marulićeve knjige koje odgovaraju naslovima knjiga iz ugovora. Prva je *M. Marvli Spalatensis Dictorum Factorumque Memorabilium Libri Seks*, tiskana u Antwerpenu 1577., s novom signaturom MGS 9990. Ta je knjiga u katalogu s izložbe *Split Marulićeva doba* iz 2001. g. jedina bila navedena bez signature. Druga je knjiga *Opera di Marco Marulo da Spalato circa l'instituzione del buono, e beato vivere*, tiskana u Veneciji 1569., s novom signaturom MGS 9990.

Uspoređujući knjige Marka Marulića različitih godina izdanja i od različitih izdavača u današnjem fondu Sveučilišne knjižnice i uspoređujući ih s popisom iz ugovora, u kojemu su navedeni samo autor i naslov pojedine publikacije, uočava se da je posuđena građa loše popisana, s brojnim pogreškama u pisanju i bez potrebnih podataka, zbog čega ju je teško identificirati i kao izdanje i kao knjižnični primjerak. Sveučilišna knjižnica u Splitu morala bi dokazati da su knjige popisane u ugovoru upravo oni primjerci, nekoć u njezinu vlasništvu. Istodobno, Muzej grada Splita mogao bi dokazivati kako je dio knjiga s popisa, posebno Marulićevih, vratio natrag Knjižnici. Uz rukopise za koje se nedvojbeno smatra da su vlasništvo Knjižnice, nakon preuređenja Muzeja i uređenjem novoga izložbenog postava 1992. g. na vitrinama više ne stoji naznaka vlasnika građe. Na legendama uz tu građu pojavile su se drugačije, za Sveučilišnu knjižnicu netipične signature⁸. Zato treba provjeriti je li provedena nova inventarizacija građe,

⁷ Morović, Hrvoje. Ibidem, str. 199.

⁸ Zakarija, Margita. Pregled načina signiranja u Sveučilišnoj knjižnici u Splitu. *Glasnik Društva bibliotekara. Split* (2012)9 (u tisku).

jesu li na knjige stavljeni novi vlasnički pečati te kakva je nova katalogizacija suspektne građe.

Osim knjižničarskih, uz pitanje o vlasništvu sigurno se nameću i pravni odgovori, među ostalim, i s gledišta izvornoga stjecanja prava vlasništva, a na temelju Zakona o vlasništvu i drugim stvarnim pravima (NN 091/96), prema kojemu „stjecatelj postaje vlasnikom neovisno o pravu vlasništva koje je na toj stvari imao prednik (npr. kod dosjelošti).⁹“ „Dosjelošt je stjecanje prava vlasništva na temelju posjedovanja stvari kroz zakonom određeno vrijeme“¹⁰ i njime se „...stvarno, faktično stanje pretvara u pravno“¹¹. U poglavlju *Stjecanje dosjelošću* toga zakona, u članku 159., definirano je i stjecanje pokretnina. Zakon pritom razlikuje dvije vrste posjeda: „zakoniti, istiniti i pošten“ te „barem pošten“. U oba slučaja „samostalni posjednik“ dosjelošću stječe trajno pravo vlasništva nad nekretninom, u prvom slučaju „protekom tri godine“ odnosno „protekom deset godina neprekidnoga samostalnog posjedovanja“ (čl. 159., st. 2.), a u drugom slučaju dosjelošću „protekom deset godina“ odnosno „protekom dvadeset godina neprekidnoga samostalnog posjedovanja“ (čl. 159., st. 3.). Pitanje je osigurava li ugovor sklopljen između dviju ustanova jednu od kvalifikacija posjeda kako ih tumači Zakon o vlasništvu i drugim stvarnim pravima. Zbog manjkavih podataka u opisu posuđene građe iz dav-

no sročena ugovora, pitanje vlasništva danas bi se teško riješilo i knjižničnom i pravnom ekspertizom.

Ako se pokrene postupak utvrđivanja stvarnog vlasnika knjiga i rukopisa, bez obzira na ishod pravne rasprave o posjedu, jedna od ustanova trebat će ih se odreći, odnosno otpisati ih iz svoga fonda.

Hoće li Sveučilišna knjižnica u Splitu svoju građu zatražiti natrag ili će zanezariti davno sročeni ugovor i time se de facto odreći građe i otpisati je iz svoga fonda? Ako se odluči za drugo rješenje, odakle će otpisati građu? Naime, u inventarnoj knjizi *Rara et vetera (slavica et dalmatica et c) ab 1952.*, kao ni u inventarnoj knjizi *Maniscripta*, koju je počela voditi iste godine, nema naslova koji bi odgovarali onima iz popisa u ugovoru. Nema ih ni u listovnome, abecednom, kao ni u matičnom katalogu Sveučilišne knjižnice. Nisu navedene ni u mrežnom katalogu Knjižnice. Ugovor je za sada jedini pokazatelj da su te knjige i rukopisi jednom bili u vlasništvu današnje Sveučilišne knjižnice.

Otpis građe koja je kulturno dobro nacionalnog značenja nema uporišta ni u knjižničarskoj legislativi, ni u legislativa na koju se knjižničarstvo oslanja. Naprotiv, Zakon o zaštiti i očuvanju kulturnih dobara (NN 66/99), u poglavlju IV. *Obveze i prava vlasnika kulturnoga dobra*, u članku 4., ističe da „vlasnici i nositelji prava na kulturnom dobru, te drugi imatelji kulturnoga dobra odgovorni su za zaštitu i očuvanje kulturnih dobara prema odredbama ovoga zakona“. U protivnome, prema IX. poglavlju *Prekršajne odredbe*, u članku 4., stavku 3. istoga zakona, podliježu kaznama, čak i onda ako vlasnik „ne prijavi dobro za koje se predmnijeva da ima svojstva kulturnoga dobra“.

⁹ Klarić, Petar; Martin Vedriš. *Građansko pravo: opći dio, stvarno pravo, obvezno i nasljedno pravo*. Zagreb: Narodne novine, 2008., str. 274.

¹⁰ Ibidem, str. 275.

¹¹ Ibidem, str., 275.

Navedeni zakon predviđa brigu o kulturnom dobru i putem dvaju instrumenta, dodjeljivanjem skrbnika kulturnom dobru, prema članku 31. Zakona o zaštiti i očuvanju kulturnih dobara, ili izvlaštenjem kulturnog dobra, prema članku 41. istoga zakona. Te bi se mjere mogle primijeniti na knjižničnu građu koja se danas čuva u Muzeju grada Splita samo ako nadležna konzervatorska služba utvrdi da se ne poštuju uvjeti čuvanja te građe kako ih propisuje Pravilnik o zaštiti knjižnične građe.¹² Instrument zaštite građe dodjeljivanjem skrbnika i/ili izvlaštenjem implicitno vodi otpisu građe.

Hrvatsko knjižničarstvo mora se suočiti s mogućnošću otpisa građe koja ima obilježja kulturnoga dobra. Mora ga eksplicirati putem zakonskih i podzakonskih akata i učiniti da oni zažive u praksi. Time će riješiti sadašnje brojne probleme. Osim već opisanoga otvorenog pitanja između Muzeja grada Splita i Sveučilišne knjižnice, postoji još niz problema koji bi mogućnošću otpisa baštinske građe bili riješeni.

Na prvome mjestu tu su sve one knjižnice kojima posjedovanje baštinskih primjerala građe znači brigu i teret s obzirom na njihovo temeljno poslovanje, vrstu zbirke koje razvijaju te korisnike kojima su usmjereni, ali i s obzirom na Zakon o zaštiti i očuvanju kulturnih dobara koji propisuje obveze vlasnika kulturnoga dobra.

¹² Izloženost knjiga i rukopisa u muzejskim vitrinama mogućim oštećenjima, desetljećima rastvorenih na istoj stranici, čest je slučaj u praksi i veliki je problem gotovo svih zbirki. Ta metoda izlaganja rukopisa ili knjige s otvorenom najvažnijom stranicom, na kojoj se prvi put spominje grad, osoba ili neki važan događaj, trebala bi biti eksplicirana u Pravilniku, uz ponuđeni, sigurniji sustav izlaganja pri kojemu ne bi nastala trajna oštećenja građe.

Takvu građu posjeduju i visokoškolske knjižnice Sveučilišta u Splitu, vjerojatno i knjižnice ostalih hrvatskih sveučilišta. Na anketno pitanje posjeduju li u svome fondu inkunabule, knjige iz 16., 17. ili 18. st. te ostalu građu objavljenu do 1850. g., tri su splitske visokoškolske knjižnice odgovorile potvrdno. Na isto je pitanje pozitivno odgovorio i dio specijalnih knjižnica na području Splitsko-dalmatinske županije.¹³ U toj anketi nije postavljeno i pitanje žele li tu građu u svome fondu ili bi je rado izdvojili i potom otpisali.

Osim zbog poslovanja knjižnica, postojanje mogućnosti otpisa baštinske građe postaje sve važnije jer se sve češće razmišlja o sudbini tiskane knjige. Naime, postoje mišljenja da je budućnost papirnate knjige neizvjesna, pa se već rade planovi o njezinoj zaštiti. Kao oblik zaštite spominje se muzealizacija, a predviđa se da će budući muzeji rukopisne i tiskane, papirnate knjige djelovati samostalno ili unutar današnjih knjižnica. Pretpostavlja se da će se prema muzealiziranoj knjizi postupati kao prema svakome drugome muzejskom artefaktu, pa će muzeji u svojim fondovima preferirati idealni tiskarsko-knjižarski primjerak papirnate knjige, zbog čega će se morati mijenjati i njezina tehnička obrada.

Budući, dopunjeni pravilnik o reviziji i otpisu knjižnične građe morao bi svim knjižnicama kojima posjedovanje baštinske građe otežava poslovanje omogućiti odricanje od takve građe njezinim izdvajanjem i otpisom. Mogućnost

¹³ Dokumentiranje, identificiranje, konzervaciju, restauraciju i preventivnu zaštitu baštinskih primjerala građe, zbirke ili knjižnica od 2007. g. provodi Hrvatski zavod za knjižničarstvo u sklopu Programa zaštite i očuvanja knjižnične građe koja ima svojstvo kulturnog dobra. U Programu sudjeluje i Sveučilišna knjižnica u Splitu.

izdvajanja i otpisa takve građe trebale bi imati i sve knjižnice koje tu građu ne žele ili ne mogu zadržati u svojim ustanovama.¹⁴ Na taj bi način knjižnice stekle instrument pravodobne zaštite vrijedne građe, ne čekajući da se na fond primijeni mjera izvlaštenja kulturnog dobra, prema članku 41. Zakon o zaštiti i očuvanju kulturnih dobara, a na prijedlog nadležnog tijela izvan knjižnice.

Pravilnik o reviziji i otpisu knjižnične građe trebao bi nedvosmisleno predvidjeti i svim vrstama knjižnica i zbirki ponuditi mogućnost izdvajanja i otpisa baštinske građe iz njihovih fondova te precizirati uvjete i povode za pokretanje tog postupka. Morali bi se propisati kontrolni mehanizmi koji bi onemogućili svaku zlouporabu takvog postupka. Stručna bi tijela trebala dobro razraditi hodogram donošenja novih odredbi. Tekst novih odredbi morao bi se sastaviti tako da bude model, uporište i mjera zaštite baštinske građe. Otpisana bi građa mogla naći svoje mjesto u zajedničkome, odgovarajućem prostoru koji bi trebao biti pod izravnim nadzorom Nacionalne i sveučilišne knjižnice iz Zagreba jer je riječ o nacionalnoj baštinskoj građi. Zajednički bi prostor s vremenom od depozitorija mogao prerasti u muzej baštinske knjige, a zahvaljujući mogućnosti otpisa baštinske građe, razvila bi se nova kategorija zajedničkoga, mobilnog knjižnično-muzejskog poslovanja. S novim mogućnostima i s drugačijim pristupom otpisu, knjižnično bi poslo-

vanje postalo bolje definirano, a pogled na otpis izgubio bi svoju dosadašnju, negativnu konotaciju te bi postao nov, operativni način zaštite baštinske građe.

WHEN AND HOW TO WRITE OFF HERITAGE MATERIAL

With the operations of numbers of libraries (in universities, museums and monasteries) taken as an example, thought is given to the position of their old and rare books that, with various conditions, were once handed over to the museums. A check is made of how much in the new exhibition-spatial context the regulations concerning protection of heritage material are met, particularly when it is on permanent show. In some places in the field damage has been observed to such materials because they have for many years been kept on show in museum glass showcases.

The issue of the correctness of previous decisions by some libraries, particularly Split University Library, to lend heritage examples to other cultural institutions is raised. The author goes into the dynamics of such a book exhibit, and considers how much the books that have been transformed from library volume into museum artefact and placed in the context of the museum surrounding have gained in value. The question is also raised of the loss of the previous value of the collection of the library that lent such material.

The paper proposes a re-examination of the practice of "permanent loan" and its definition with respect to the regulations concerning the writing off of book material. It is proposed that additional provisions be brought in concerning the possibilities of easier write-off or "permanent loan" that would hold good only for those libraries that by their nature do not collect heritage material and for which it means a burden for the holdings and for protection. In the distribution of such material, there should be precisely prescribed procedures for exchange and supervision of such material.

The changes proposed and perhaps in time to be accepted might be carried out as part of the identification of heritage specimens in tertiary level and some specialised libraries as part of the Programme for the Protection and Preservation of Library Material that has the Characteristics of Cultural Property already launched and run by the Croatian Institution for Librarianship.

¹⁴ Bilo bi nepravедno ne spomenuti ulogu koju je u zaštiti stare i rijetke knjige imala hrvatska konzervatorska služba. Izlažući knjige u stalnom postavu muzejskih zbirki samostana, muzeja, instituta, zavoda, među prvima su senzibilizirali javnost za vrijednost i značenje starih knjiga.